

AMELIORAREA RASIALĂ A ANIMALELOR DOMESTICE EVALUATĂ PRIN SPECIA TAURINE (*Bos taurus*), FĂCUTĂ DE CĂTRE ROMANI, DUPĂ VENIREA LOR ÎN ANTICHITATE, ÎN ACTUALA DOBROGE

Sergiu HAIMOVICI

Se știe că domesticirea multor specii de animale, printre care și cea a bovinelor, a fost executată în prima parte a holocenului, probabil în zona Semilunei roditoare. Prin mișcările unor populații umane, la începutul neoliticului, specia sus citată, de acum domesticită, a ajuns și în regiunea Dobrogea, cam la paralela 45° și meridianul 28°, zonă în care mai exista atunci, oarecum abundent, chiar și strămoșul acesteia - *Bos primigenius* (bourul). Între neolitic și La Tène, talia lui *Bos taurus*, exprimată prin înălțimea la greabăn, printr-un proces descrescendo a coborât mereu (mai accelerat în Bronz și Hallstatt); astfel, getodacii dar și sciții aveau indivizii acestei specii destul de mărunți și cu dimorfism sexual puțin perceptibil¹. În prima decadă a mileniului I p. Chr., acvilele imperiale romane s-au întins și asupra Dobrogei, aducând cu ele o civilizație mai înaintată și mai prosperă, printre altele și animale ameliorate.

Este cunoscut faptul că fenomenul denumit ameliorare rasială, sens strict, a apărut foarte târziu în Europa (poate cu excepția calului), mai întâi oarecum empiric, mai ales în Anglia, Olanda și chiar Danemarca, cam prin secolele XVII-lea și al XVIII-lea și abia mai târziu, în secolul al XIX-lea, s-au pus într-adevar bazele științifice ale acesteia, încât la începutul celei de-a șasea decadă a secolului, Darwin a putut - considerând și date rezultate din ameliorare - să publice bine cunoscuta sa carte, ce stă la bazele evoluționismului lumii vii.

Trebuie însă să constatăm că, încă din antichitate, probleme de ameliorare rasială și chiar executarea ei concretă, au fost folosite pe deplin mai ales de către romani, cu toate că această știință nu a fost cu totul circumscrisă și recunoscută. Astfel Epicarnus din Grecia Mare (născut în 540 a. Chr.) a scris un fel de manual cu privire la medicina veterinară și igiena animalelor de fermă. Herodot, Xenofon, Aristotel studiază și ei unele reguli raționale de creștere a animalelor; excelează însă romanii cu unii scriitori ca Vergilius, dar mai ales cu așa zișii agronomi ca Porcius Cato (cel Bătrân), Columella și Varro (116 - 27 a. Chr.), ce aduc prin scrie-

¹ S. Haimovici, *Thrace Dacia* 8 (1987), p. 144 - 153.

rile lor date de apreciat cu privire la creșterea și ameliorarea animalelor.

Este meritul arheozoologiei, prin studiul ei privind resturile animaliere descoperite de către arheologi, să evidențieze foarte concret faptul că romanii au reușit să facă o bună ameliorare a animalelor domestice (în ceea ce privește acum *Bos taurus*) și că prin ei, acolo unde s-a instituit tipul de viață romană, această ameliorare a reușit prin două căi: direct, aducând indivizi gata ameliorați, sau oarecum indirect, importând din Italia masculi (tauri) de prășila, ce au putut, în timp, să schimbe în bine caracteristicile bovinelor din diferitele provincii ale imperiului. Pentru Europa Occidentală și în partea ei centrală (în acea zonă unde Roma republicană și apoi imperială și-a întins acvilele sale și a romanizat autohtonii), o sinteză făcută de Audoin Rouzeau este cu totul definitivă². Pe teritoriul României acest lucru a fost bine arătat deocamdată pe un studiu asupra unui material arheozoologic din așezarea de la Stolniceni - Vâlcea³.

Noi ne referim în această lucrare doar la specia *Bos taurus*, întrucât există două cauze care au făcut posibilă mai ușor evidențierea unei ameliorări a respectivei specii în Dobrogea, în perioada romană clasică, din sec I-III p. Chr., dar ca urme ale acesteia, bine definite și pe material arheozoologic din epoca romană târzie, secolele IV-VI p. Chr. Mai întâi datorită faptului că în respectivele situri, *Bos taurus* este cel mai bine reprezentat, având frecvența cea mai înaltă, printre mamiferele domestice găsite în material arheozoologic (ca de altfel în cele mai multe așezări cercetate în România din cadrul culturilor și epocilor preistorice și istorice), iar pe de altă parte pentru că specia este de talie mare și astfel, atât liniar, dar și ca volum (masă) o creștere oarecare prin ameliorare se poate pune mai ușor în evidență, alungindu-se și îngroșându-se aproape toate segmentele osoase ale unui individ, fapt ce poate fi constatat atât morfoscopic cât și biometric. Trebuie să mai amintim că o creștere liniară ce se măsoară în n^1 , dar volumul căruia aceasta îi corespunde se mărește la n^3 , încât individul crește foarte mult în greutate, dând o masă de „carne”, care se exprimă pe de o parte, prin sacrificare, în material de tip alimentar, dar totodată, pe de altă parte, în timpul vieții, ca putere de „motor” animal pentru varii necesități umane. Menționăm că bovinele sunt (prin sexul femel) și producătoare de lapte, dar materialul osteologic nu poate aduce date directe cu privire și la mărirea cantității de lapte *per capita* prin ameliorare; totuși este logic ca și acest fenomen să aibă loc.

Având în vedere cele specificate mai sus, vom trece acum să exemplificăm pe material osos din șapte situri dobrogene, șase așezări și o necropolă, în mod concret prin măsurători (exprimate toate în mm), că au existat în cadrul materialelor arheozoologice și resturi osoase de *Bos taurus*, ce au aparținut unor indivizi asupra cărora s-a executat o ameliorare rasială (așa cum am arătat, direct sau indirect).

În cadrul tabelelor cu măsurători, ne vom referi la resturile osoase ce au atins maximum variației, sau sunt aproape de aceasta, de la diverse segmente osoase, maximum care apare de altfel foarte înalt, fiind chiar aproape de minimum

² Françoise Rozeau Audoin, *La taille du boeuf domestique en Europe de l'antiquité aux temps modernes*, Fiches d'ostéologie animale pour l'archéologie série B: Mammifères, 2, APDCA, Juan - les - Pines, p. 9-40.

³ M. St. Udrescu, RMM-M 9-10 (1979), p. 104-108.

variației pentru aceleași segmente osoase ale bourului (*Bos primigenius*), strămoșul bovinelor domestice (*Bos taurus*) și care era evident mai mare și mai masiv chiar decât rasele actuale de bovine ameliorate pe criterii cu totul științifice.

1. Așezarea de la Telița Amza, sec. II-III⁴

1. Humerus		4. Metacarp	
Lărg. epif. inf.	95	Lărg. epif. sup.	58
Lărg. supr. artic.	86		
2. Radius		5. Metatars	
Lărg. epif. sup.	80	Lung. max.	240
3. Astragal		Sex- castrat	
Lărg. max.	73	Talia	1310

2. Așezarea de la Telița Amza, sec. IV⁵

1. Humerus		3. Falanga III	
Lărg. epif. inf.	83	Lung. feței plant.	78
Lărg. supr. artic.	72		
2. Radius			
Lărg. epif. sup.	86		

3. Așezarea de la Dinogeția (Garvăn), sec. IV⁶. Autorul arată mai mult în text decât scriptic că existau pe lângă resturi osoase de talie mică și gracilă și altele provenite de la indivizi mari și masivi, ameliorați.

4. Așezarea de la Histria, nivel de secol VI⁷

1. Scapular		3. Radius	
Lung.cap. artic.	70	Lărg. epif. sup.	91
2. Humerus		4. Tibie	
Lărg. epif. inf.	84	Lărg. epif. inf.	73
Lărg. supr. artic.	82		

5. Așezarea de la Halmirys (Murighiol), sec.VI⁸

1. Metatars
Lung. max. 227
Sex-castrat
Talia 1248

⁴ S. Haimovici, 2003, Peuce, S.N. 1 (14), 2003, p. 487-510.

⁵ *Ibidem*.

⁶ S. Haimovici, Peuce 10 (1991), p. 357.

⁷ S. Haimovici, *Studiul arheozoologic al unor resturi faunistice descoperite în nivelul aparținând sec. VI p. Chr. al cetății Histria*, în print.

⁸ S. Haimovici, *Studiul materialului arheozoologic provenind din situl bizantin (sec VI-lea) de la cetatea Halmirys (Murighiol)*, în print.

6. Așezarea de la Capidava, sec. VI⁹

1. Calcaneu		2. Falanga I		Falanga III	
Lung. max.	148	Lung. max.	62	Lung. max.	70
Lărg. max.	64	Lărg. epif. sup.	35	Lung. feței plant.	67
		Lărg. min. diaf.	32	Lărg. feței plant	25

7. Necropola de la Histria sector „Basilica”, sec III-VII¹⁰

Mormintele din necropolă au avut depuse ca ofrandă și porțiuni de la indivizi de taurine sau bovine (*Bos taurus*), ce au fost deshumate sub formă de resturi osoase, unele dintre ele putând fi măsurate. Se constată de către autoare că „resturile bovinelor se dovedesc a fi animale robuste”. Cunoscând lungimea unor oase întregi, s-a calculat acum, de către noi, taliile unor indivizi:

1. Radius		2. Metacarp		3. Metatars	
Lung. max.	346	Lung. max.	221	Lung. max.	235
Talia.	1487	Sex mascul		Sex ?	
		Talia.	1240	Talia.	1344

Se constată deci, în toate situările, existența unor indivizi de talie înaltă iar unii dintre ei sunt chiar masivi.

Menționăm, de asemenea, că Bolomey a fost prima, în zona noastră, care a emis ipoteza că ar fi existat în secolele respective și indivizi ameliorați aduși de către romani.

Trebuie deci să conchidem că romanii au venit în Dobrogea de atunci, fie cu indivizi deja ameliorați, fie doar cu tauri de prăsilă, de talie mare. Totodată este însă evident că pe lângă aceste bovine (*Bos taurus*) ameliorate rasial se găseau și indivizi ai respectivei specii de tip neameliorat, ce aparțineau autohtonilor, de talie mai joasă și desigur cu o productivitate mai scăzută sub toate aspectele. Cu cât ne apropiem de mileniul al doilea, aceste bovine de tip ameliorat sunt din ce în ce mai puține ca frecvență, ele dispărând cu totul, încă înainte ca bizantinii, la trecerea dintre milenii, să reocupe provincia Dobrogea.

⁹ S. Haimovici, L. Cărpuş, C. Cărpuş, *Studiul arheozoologic al unui lot de faună provenit din situl bizantin de la Capidava, sec. IV-VI p. Chr.* (mai departe, în acest volum).

¹⁰ Alexandra Bolomey, *Materiale paleofaunistice de la Histria*, StCercAntropolog., t. 2 (1965), 2, p. 179-189.

**L'AMÉLIORATION RACIALE DES ANIMAUX DOMESTIQUES
ÉVALUÉE PAR L'ESPÈCE DES TAURINES (*BOS TAURUS*) EXECUTÉE PAR
LES ROMAINS, APRÈS LEUR ARRIVÉE, DANS L'ANTIQUITÉ,
DANS L'ESPACE DE DOBROUDJA**

Résumé

Dans l'Europe antique, ceux qui ont effectué pour la première fois une amélioration raciale des espèces de mammifères domestiques ont été les Romains. Ce fait a été mis en relief surtout pour les provinces de l'ouest et du Centre de l'Europe. Sur la base de certains restes archéozoologiques appartenant à sept sites de Dobroudja, datés entre le IIe et le VIe siècle ap. J. - C., on a pu établir sans doute que le phénomène de l'amélioration raciale a eu lieu aussi sur le territoire contemporain de la Roumanie. Il a été établi pour l'espèce *Bos taurus*, qui a, parmi les animaux domestiques, la taille la plus haute. On a pu, donc, mettre en évidence ce fait par des mensurations, sur les restes de leurs squelettes.